

Hakikat Sonrası

Post-Truth

DOI: 10.5281/zenodo.7768315

Zühal FİDAN BARİTÇİ¹

Son yılların en popüler kavramlarından olan post-truth, içinde yaşadığımız çağın ruhu olarak adlandırılmaktadır. Kavramın Türkçe'deki en yaygın kullanımı ise "hakikat sonrası" şeklindedir. 1992 yılında Steve Tesich tarafından The Nation dergisine yazılan "The Watergate Syndrome: A Government of Lies (Tesich, 1992) adlı makalede ilk kez kullanıldığı iddia edilen kavram (Kreitner 2016), daha sonra ABD'li yazar ve akademisyen Ralph Keyes tarafından 2004 yılında yayımlanan "The Post-Truth Era: Dishonesty in Contemporary Life" adlı kitabında daha kapsamlı şekilde ele alınmaktadır. Keyes (2017) insanoğlunun hakikat sonrası çağda yaşadığını fark etmesiyle yalanların arkasına saklanarak dürüstlükten uzaklaştığını belirtmektedir. Dürüstlüğün çöküşü ve hakikatlerin örtbas edilmesi geleneksel toplumlardaki bozulmayı da hızlandırmaktadır. Dolayısıyla bu bozulmaların spor, sanat, siyaset ve akademik alanlarda daha belirgin hale geldiği vurgulanmaktadır.

Kavramın oldukça popüler olması ve yaygın kullanımı Oxford sözlüğü tarafından yılın kelimesi olarak seçilmesine zemin hazırlamıştır. 2016 yılının kelimesi olarak seçilen post-truth (hakikat sonrası) "Nesnel olguların kamuoyu oluşturmada duygulardan ve inançlardan daha az etkili olması durumu" (Oxford Languages, 2016) olarak tanımlanmaktadır. Calcut (2016) kavramın tarihsel uzantısının 1992 yılına kadar götürülebileceğini ifade ederken; 2016 yılında kavramın kullanılma sıklığını istatistikler üzerinden ispat etmeye çalışmıştır. Nitekim 2016 yılında yaşanan gerek ekonomik gerek toplumsal değişimlerin arka planında yaşanan hakikatleri örtme çabası kavramın popülerliğini arttırmıştır (Fidan Baritci, 2021).

Alpay (2020, s. 19) "hakikatin önemsizleşmesi" şeklinde ifade ettiği bu durum için duyguların ön plana çıkarıldığını, bilimsel gerçeklerden ve rasyonel düşünceden uzaklaşılan bir döneme işaret ettiğini vurgulamaktadır. Böylece kanaatleri duygular, inançlar, ideolojiler ve ön yargılar eşliğinde edinen bireyler, hakikatleri göz ardı ederek hakikatin silikleşmesine ve önemsiz hale gelmesine yardımcı olmaktadır. Teknolojik araçlar ve medyanın etkin kullanımıyla yaygın hale gelen aldatmacalar, toplumların hissizleşmesi ve duyarsızlaşmasını kolaylaştırmaktadır (Keyes, 2017). Yalan söylemek ve hakikatin önemsizleşmesi durumu birbirlerinden farklı boyutta değerlendirilmektedir. Bilimsel verileri ısrarla reddeden, duygu ve inançlara daha fazla itimat eden kitleler, hakikat sonrası dönemin varlığının göstergesi pozisyonundadırlar. McIntyre (2017, s. 34) hakikat sonrasıyla savaşabilmek için kavramın kökeninin kavranması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kökleri ise bilimin otoritesini sarsmak ve nesnel hakikatlere

¹ Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İletişim Fakültesi, zuhalfidan@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0957-1040.

ulaşmanın imkânsızlığını vurgulayan akademik tartışmalara kadar dayandırmaktadır.

İçinde yaşadığımız dijital çağ, var olan dijital teknolojiler sayesinde ulaşılabilen bilgi bolluğu ile dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu aynı zamanda süzgeçten geçmeyen yanlış bilgi ve sahte içeriklerin de fazla olması anlamına gelmektedir. Nitekim dijital teknolojiler bilginin kaynağı olarak değerlendirilirken diğer taraftan da yanlış bilgi kaynağı olarak görülmektedir (Şimşek İşliyen, 2022, s. 72). Hakikat ve sahtenin sık sık yer değiştirdiği medyada, bireyler doğruluğundan emin olmadıkları bilgileri olduğu gibi tüketmekte ve paylaşmaktadırlar (Fidan Baritci ve Kaynak, 2022, s. 161). Uluk (2021, s. 125) doğruluğundan emin olunmayan bilgilerin haber olarak paylaşılmasının medyadaki dijitalleşmeden çok önceleri de var olduğunu belirtmektedir. Ancak dijitalleşen medya aracılığıyla dağıtılan haberlerin zaman ve mekân fark etmeden herkese ulaşıyor olması oldukça önemlidir. Dijital teknolojilerin yapısı gereği hızı vaat etmesi ve bilgiye anında erişim imkânı sağlaması habercilerin işlerini kolaylaştırmaktadır. Fakat doğruluğundan emin olunamayan ve teyit edilmeyen bilgilerin bu ortamlarda paylaşılması kısa sürede yayılmasına ve önüne geçilemeyen yanlış bilgi silsilesinin doğruymuş gibi değerlendirilmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla hakikat sonrası dönemde en önemli rol medyaya düşmektedir. Çünkü medya aracılığıyla oluşturulan kanaatler toplumların karar verme süreçlerinde aktif rol oynamaktadır. Öte yandan medyanın büründüğü rol itibari ile hakikatlerin eşit olmayan taraflarca kamuoyu önünde tartışılmasına olanak sağlaması kafa karışıklığına yol açmaktadır. McIntyre (2017, s. 88) haber izleyenlerin de yanlış tutumları neticesinde geleneksel ve alternatif medya arasındaki farkların belirsizleştiğine vurgu yapmaktadır. Bireyler haber kaynaklarının yanlış olduğunu düşündüğünde bile kendi lehine olan bilgiyi seçmekte ve buna hiçbir engel teşkil ettiğini düşünmemektedirler. Haber kaynakları ve medyanın güvenilirliği bu anlamda tartışmaya açık haldedir.

Sosyal medyanın varlığıyla hakikatin değersizleştirilmesi daha da kolaylaşmıştır. McIntyre'nin (2017, s. 89) ifadesiyle olgu ile kanaat yan yana sunulmakta ve takipçilerin neye inanacağı konusu muğlaklığını korumaktadır. Ana akım medyanın yönlendirme davranışı da bu durumda önem arz etmemektedir. Nitekim herkesin kendine ait medya platformu bulunmaktadır. Özellikle son dönemlerde ağırlıklı olarak da Twitter üzerinden takip edilen haber akışı anaakım medyanın yanlış tutumuna olan bir başkaldırıdır. Birincil kişilerin yaptığı paylaşımlardan haber alan takipçinin hakikatleri araştırma tutumunda bulunduğunu söylemek oldukça güçtür. Sosyal medya kullanıcılarının yankı odaları (echo chamber) sebebiyle kendi düşünce dünyalarına benzerlerle bir arada olma durumu kutuplaşmanın oldukça keskin hatlarla oluşmasına yol açmaktadır. Algoritmaların benzer düşüncede olanları bir araya getirdiği sistem, kendinden olmayan düşünceleri yok saymayı kolaylaştırmaktadır. Han (2022, s. 48), hakikatin esasen toplumun tamamen bölünmesine engel olduğu ve toplumu bir arada tutan bir uzlaşma alanı olduğunu ifade etmektedir.

Hakikat sonrası kavramını siyasi liderlerin davranışlarında güçlü bir şekilde gözlemlemek mümkündür. Samantha Rose Hill (2020), iktidara karşı hakikati savunmanın güç olduğunu belirtirken, siyaset ve hakikatin aynı çatı altında bulunmasının da imkânsızlığına vurgu yapmaktadır. Zabcı (2021, s. 13), iktidar

kavgasının olduğu yerde kimsenin hakikati umursamayacağı gerçeğini hatırlatmaktadır. Sahte haberlerin yalandan çok daha farklı olduğunun altını çizen Han (2022, s. 49) bunların olgusalığa saldırdığını, gerçeklikleri olgusalıktan çıkardığını vurgulamaktadır. Bu gücü genellikle siyasetçiler kullanmaktadır. Hakikat ve siyaset kavramlarının birlikte ele alınıp alınmayacağı konusu önemli bir sorun olarak ortada dururken; siyasilerin söyledikleri yalanlar ve olayları çarpıtıyor olmalarının önemsenmemesi aslında olayın çok boyutlu olduğu gerçeğine kapı aralamaktadır. Elbette siyaset için değer atfedilen konu hakikatler ya da onların değersizleştirilmesi sorunu değildir. Onlar için vurgulanması gereken asıl nokta kitlelerde uyandırılan duygular ve yine bu duygularla kitlelerin harekete geçirilmesidir (Zabcı, 2021, s. 24-27).

Han'a göre, dijitalleşmenin yol açtığı enformasyon bombardımanına karşı savunmasız olan bireyler, hayatın her aşamasında maruz kaldıkları iletişim deryasında boğulmamak için direnmektedirler. Sosyal yaşamdan siyasete her alanı kapsayan bu durum sosyal medya aracılığıyla da bireyleri tamamen esir almaktadır. Han, enformasyon tanımının "kısa bir güncelik" alanına sahip olduğunu vurgularken; hakikat için bu tanımın "süreklilik" olduğunu vurgulamaktadır. İçinde bulunan dijital düzenin enformasyona ve onun uçuculuğuna alan açtığı hakikatin ise dijital rüzgarların savurduğu enformasyon tozuna dönüştüğü gerçeğidir (2022, s. 60).

Anahtar Kelimeler: Hakikat Sonrası, Dijitalleşme, Sosyal Medya, Siyaset, Enformasyon, Yanlış Bilgi.

KAYNAKÇA

- Calcut, A. (2016, Kasım 18). The surprising origins of 'post-truth'-and how it was spawned by the liberal left. The Conversation. <https://theconversation.com/the-surprising-origins-of-post-truth-and-how-it-was-spawned-by-the-liberal-left-68929> adresinden 15.04.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Fidan Barıtcı, Z. (2021). "Hakikat ve Hakikat Sonrası Siyaset", Siyasal İletişim Teorik Tartışmalar Kavramlar, Kuramlar ve Stratejiler, Ed:Enderhan Karakoç ve Onur Taydaş, Ankara: Nobel Yayınları.
- Fidan Bartıcı, Z. ve Kaynak, H. (2022). Hakikat Sonrası Çağda Parodi Haberlerin "Gerçek (!)" Olarak Sunumu", Dijital Sis Yeni Medya Çağında Bilginin ve Gerçeğin Değişen Konumu, Ed: Mustafa İşliyen ve Fadime Şimşek İşliyen, Konya: Eğitim Kitabevi.
- Han, B. C. (2022). Enfokrasi. (M. Özdemir Çev.) İstanbul: Ketebe
- Hill, S. R. (2020, Ekim 25). Hannah Arendt and the politics of truth. OpenDemocracy. <https://www.opendemocracy.net/en/transformation/hannah-arendtand-politics-truth/> adresinden 17.04.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Kreitner R. (2016, Kasım 30). PostTruth and Its Consequences What a Year-Old Essay Tells Us About the Current Moment The Nation. <https://www.thenation.com/article/archive/post-truth-and-its-consequences->

what-a-25-year-old-essay-tells-us-about-the-current-moment/ adresinden 17.04.2022 tarihinde erişilmiştir.

Keyes, R. (2017). Hakikat Sonrası Çağ: Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma. (D. Özçetin Çev.) İzmir: Delidolu Yayıncılık.

McIntyre, L. (2019) Hakikat Sonrası, (M. F. Biçici Çev.), İstanbul: Tellekt.

OxfordLanguages (t.y.). Word of the Year 2016. Aralık 7, 2020 tarihinde <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> adresinden 07.12. 2022 tarihinde erişilmiştir.

Tesich, S. (1992). "A government of lies", Nation, 254(1), ss.12-14.

Uluk, M. (2021). Hakikat Sonrası Çağda Yeni Medya ile Yalan Haber, Ankara: Dorlion Yayınları.

Şimşek İşliyen, F. (2022). "Yanlış Bilgiyi "Doğru Okumak" Üzerine Genel Bir Değerlendirme", Dijital Sis Yeni Medya Çağında Bilginin ve Gerçeğin Değişen Konumu, Ed: Mustafa İşliyen ve Fadime Şimşek İşliyen, Konya: Eğitim Kitabevi.

Zabcı, Filiz (2021). Hakikat, Retorik ve Siyaset, (Der. Bülent Özçelik). Hakikat Sonrası: Siyaset, Felsefe, Medya, Uluslararası ilişkiler, Ankara: Nika Yayınevi: 13-29.